

– Vegyen fel, bácsi!

Először meglepi a kívánság. Hogy ölbe vegyen egy rongyos jobbágykölkyöt. De mit tegyen. Az úton nem jár senki. Felemeli óvatosan. A kicsi bizalommal átkarolja a nyakát és úde arccskájával hozzásimul. A vad nagyúrnak jólesik. Olyan jólesik.

Haladnak. Wesselényinek hirtelen eszébe jut, hogy most másodszor visz nőt az ölében. Az első Cserei Heléna volt, akit Kolozsváron átvitt a sáron. A melle elszorult.

– Heléna.

– Bácsi, ne szorítson! – esdekelt a gyerek. – Hát szorítlak? – ujjong fel boldogan, mert eszébe jut, hogy milyen jó volna, ha Heléna látná.

Most már érti a Rétyi uram beszédét is és lelkesülten úgy érzi, hogy e gyermek képében egész népét viszi az ölében.

A faluban a leányka ráismer házukra. Wesselényi óvatosan leteszi a földre, s kinyitja a kaput. Most a gyermek két karját kinyújtja.

– Meg akarom csókolni a bácsit.

– Hát csókolj meg, kicsi – és újra ölbe kapja.

A gyermek édesen orcájára hajlik s megcsókolja.

A nagy, vad Wesselényi elpirul. Különös a gyermekcsók. Mintha gondok, terhek szakadtak volna le a szívéről. Pedig a más gyermeke csókja volt. Szennyes kis paraszt-leánykáé, és mégis milyen messze hangzott a csattanása... Hogy megvilágosodott az agya tőle.

– Csókolj meg még egyszer...

Tettereje visszatért.

– Igaza van Rétyi papnak. Célok és kötelességek várják itthon az embert. Át kell venni a magyar sorsot. Tenni kell valamit... Holnap megyek Krasznára és feleségül veszem Cserei Helénát.

A gyermek beszaladt a kapun. Könnyen, frissen, ő is hazasiet.

– Milyen könnyű szeretni!...

Jókedve felveri a kastélyt, és órák telnek bele, amíg ő is elcsendesedik.

Öreg este van.

A fekete ködbe vesző Rákóczi-hegy tetején nyugvó székében leül az Úristen, s lassan sas száll a térdére. Szánakozón nézi az ember elhagyatottságát, nyomorát, a düledező földet, a végtelen szenvedést, ami csak akkor szűnik meg, mikor az emberi fő szennye a gondolat végleg elpihen... Vagy még akkor sem. Mit tegyen?...

– Tanuljatok meg szeretni! – ismétli ő is.

Nem felel rá senki.

Vége a vasárnapnak.

Egyedül van az Isten, mint amikor a világot teremtette.

(1927. 12.)

GAÁL GÁBOR

Tíz év európai álarcosbál

(Részlet)

[...] Tele szorongással és félelemmel, mert ebben a kavargásban valami mégis van. A hitele vesztett, megingott régi s két szirénszavú új: a régi jó-európaiaság megbolygatott eszményei, s két új: – az amerikanizmus és Oroszország. S a konvulzív, kereső európai tudat mind a kettőtől fél. Az elmúlt tíz év alatt ennek a kettőnek a heroldjai, tünetei, relációi, tartozékai és atmoszférikus nyomásai szivárogták, lazították és lázították keresztül-kasul az európai tudatot. Amerikai pénz és oroszországi propaganda vagy legalábbis az Oroszországban lerealizálódott európai eszmék növelték a Kételyt a régiben és a Félelmet az

újban. Az az európai tudat, mely egykor a humanizmus világképében gyönyörködött s a jó európaiság eszménye volt most egyformán retteg Amerikától és Oroszországtól. Mind a kettő a halála. Viszont a jó-európaiság humanizmusának már szintén vége Európában. Már nem is foltozza magát. Ölbe tett kezekkel vár, elrejtözve e két rettegett világ elől, mely egyre szivárog és jön, illetve nő az európai füvekkel, csendben és láthatatlanul. Így azután az egykori európai humanista tudat ma hontalan esztéticizmus és gyökértelenség, kaland és illúzió, kék levegő és száraz dohogás...

Csak lapozz bele egy igazán jó európai íróba; a békésekbe és kiegyenlítőkbe, a világnézeteken felül állókba, azokba tehát, akiket az elmúlt tíz év megoldáskeresése konstruált nagygyá. Csupa ellenmondás és csupa esztétika valamennyi. Csak nézz bele minden jó európaiba; csupa tépelődés és komplexum és zavar. Csak érv egy életformához, amely még igazán európai: csupa omladék és kompromisszum. Semmi és senki sincs a helyén. És ugyanakkor minden „orientálódás” szorongásos és bizonytalan. De lapozz bele egy mai jó amerikaiba és lapozz bele egy mai jó oroszba: azaz írókba, akiket a föld két, egymástól végtelen messze vetett felén lökött fel az idő, s hallasz egy azonos zöngét, valami egzakts és kemény szót, mely egy új tisztaság és egyszerűség körül zeng... A jó európai hallja ezt a hangot, s ez a hang sziréni. Óh, ezek a csábítás pillanatai! A történelem egy pillanatra lekapja a maszkot. Mondd, ki mosolyog rád?

Egy egész egyszerű ember, aki elfelejtette a múltját.

De azután megint áll a bál s az európai tudat karneválja. Az európai szerzési és emlékezési düh és a minden gyökeret átrágó sznobizmus nem bírja ki a régi káprázatok, a régi maszk nélkül. Inkább összebonyolítja tudatát Amerikával és Oroszországgal, vagy legalábbis próbálja s a szociális alázat és meggondolás gyógyszerivel kendőzi be létét. Számol és racionalizál. Az elmúlt tíz év alatt a minden téren megindult európai szociális standardizálódás csak úgy termi az új életlehetőségeket, hogy a megoldásokkal együtt újabb valóságkríziseket idéz fel. Úgy ad munkát, hogy munkanélkülivé tesz. Úgy ad szabadságot, hogy diktatúrákba kényszerít. S úgy ad hitet, hogy elveszi a reményt. Így azután minden csupa vágy a félelmeken (azaz Amerikán és Oroszországon) túli menekülésre. Ezért mindent újra értékkel. Hátha akad még valami, amire lehajthatja a fejét. S legvégül menedékkül európai tudatának legmélyére nyúl: a középpontba. Ha minden mozog és elmozdult, akkor mi a lényeg? S filozófiájában (mely a legjellemzőbb az elmúlt tíz évre) megérkezik a lényegismerethez, mely az emberiség valamely új és egyetemes Szótáraként vizionálódik, amellyel gyakorlatilag rendbe hozható volna a felborult tudat. A művészetekben a megfagyott és ugyanakkor forró absztrakciók imaginációihoz fut, mert ha a valóság megoldhatatlan, akkor mindig felvonulnak az absztrakciók. Azonban ezeket is elnyúvi s az irodalomban kísérletet tesz arra, hogy kimondja azt, amiről szó van. De lejátssza az „expresszié” kergetését is. S így az elmúlt tíz év alatt minden európai irodalomban bezárul és uralkodó lesz az a nyelv-, fogalom-, szín-, és atmoszféra-újítás, mely a század elején vette kezdetét. Mindenütt új szintakszisok és poétikák kelnek forrongásba és velük együtt kavargog minden emberi érzület és lelkület a kifejezés síkján. Van-e megoldás? Van-e zugoly megbújni és bizonyos lenni? Valamiben csak! Valami egész csekélyben? Avagy az egyetemes kétely és kétségbeesés kiáltozása ez csupán izgatott papírok közt egy ugyancsak papírokból épített szobán!?

Nem! Ez a gondolat fel se vetődhet. Mert minden egzakts és nem egzakts ismeret szemléleti formájává épp ezekben az években lett általánossá „a dinamikus” látás s a „minden mozog” s a „sohasem lépünk még egyszer ugyanabba a folyóba” mithológiája. S ez még a kisebbik baj volna, ha az ember nem állna szembe a folyóval. De szembeáll, s a valóság dolgai minden téren szembefutnak sz emberrel. Elmerül? Nem. Csupán a páni félelem lett és marad – egyelőre – az eleme. S ez a szituáció azért komisz és azért rettenetesen szép, mert a dolgok e zuhatagával szemben a lélek nem menedék. Sőt az új lélektanok (a freudista frakciók!) szerint a lélek a rosszaságok fészke. Az új lélektanok mélyén sötét hátterek és alkonyati rettegések ijesztik az embert és módszerük nyomán egy zörgő holbeini lény indul feléd kitisztítani a lelked és tudatod, melyet nem állítanak talpra gnózi-

sok, misztikák, spiritizmusok, indiai fakírok és Messiások, akik autókon és csatahajókon rohannak Európa felé, valami nem európai számára való belladonnával. Túlkomplikálódott és összezavarodott minden. A lélektan s vallási rituálék ceremóniáival kereng körülötted: s gyóntat, tisztít és feloldoz! Mindez a sok önmagunkról való tudás még tovább küszöböli belőlünk, illetve csökkenti bennünk az istenekben és az önmagunkban való hitet. Az istenek közül csak a jók múltak el és vannak múlóban, mert a babonák istenei még élnek, s ami a legjellemzőbb: a legkülönbözőbb területeken bukkannak fel. Minden „jelentés” és „szimbólum” és titokzatos és rejtélyes korrespondenciákra utaló „jel.” Az arc, a járás, a fekvés, a kézírás, a hang – mindezek ma sokkal többet mondanak, vagy legalábbis annyit, mint a régi, ősi és primitív kinyilatkoztatások. Az európai eszmék nagy bálja tele van cigányasszonnyal, látnokkal és jóssal. A csillagászati matematika a mágusok kockajátékának köntösére került. [...]

(1929. 1.)

LIGETI ERNŐ

A paradox Kolozsvár

(Részlet)

[...] Kolozsvárnak marad Erdély, Temesvárnak marad a Bánság. A politikai centralizálás törekvése már kevesebb akadályokba ütközött. Kolozsváron tekintélyes magyar intézmények működtek már a múltban is, EMKE, EME, itt van az erdélyrészi református és unitárius püspökség székhelye, itt székel a római katolikus státus, Kolozsvár nagy múltú magyar város, szinte automatikusan vették hát tudomásul, hogy Kolozsváron székeljen a Magyar Párt is, és innen irányítassék a tagozatok élete. Ebben a megoldásban a tudat küszöbe alatt belejátszott az a körülmény is, hogy a románság az összes erdélyi városok között éppen. Kolozsvárt akarta leginkább elrománosítani, és hogy Gyulafehérvárról az erdélyi románság Kolozsvárra tette át a főhadiszállását. Immár két erdélyi nemzet is centrumává avatja Kolozsvárt, mi sem természetesebb, hogy a magát külön nemzetiséggé deklaráló zsidóság – amely elhatározás természetesen Erdély zsidóságának csak törpe hányadát öleli fel – hasonlóképpen itt vélte helyesnek felállítani a Zsidó Nemzeti Szövetség centrumát. Kolozsvárra került át a szociáldemokrata munkásság vezetősége is és minden ilyen politikai és parlamenti párt képletét magára öltő megmozdulás önmaga körül kitermelte a központi sejtet, az Erdélyre szóló intézmények egész sorát. E pillanatban Kolozsvár palettájának minden más erdélyi és bánági várostól megkülönböztethető színkeveréke, hogy itt az új nyugati országgrész politikai tűzhelye, és innen lehet legjobban hallani Erdély és Bánát szívverését. Egyedül a szászok mellőzik érthető okokból Kolozsvárt, noha e városnak megvan a maga szásznémet hangja, ha mindjárt erőtlennül is. Ezek a különböző politikai erőfeszítések a városban bizonyos feszültséghez vezetnek, bizonyos lappangó polgárháború-féléhez, amely fellángol, vértelen formájában, valahányszor választásokon vagy nem választásokon, de a népi érvényesülés lobogóját kell győzelemre vinni. Minden más városban, ahol megfordultam, nagyobb az összeműködés, a társadalmi élet hajszalcsöves áramlása, mint éppen minálunk. Itt Kolozsváron ha akarom három, ha akarom négy világ is él egymás mellett: magyarok, románok, szászok, zsidók és ezek nem igyekeznek tudomást venni egymásról, kitépik magukat minden közös társadalmi érintkezésből. Érdekes, hogy míg a Kolozsváron székelő angol, francia, osztrák, cseh-szlovák, magyar, német, olasz külügyi képviselők a diplomáciai testület doyenjének vezetése alatt időnként megtalálják nemcsak az érintkezés, de a barátságos társadalmi kapcsolatok szálait is, addig Kolozsvár autochton nemzetiségeinek nincs egyetlen közös foyerje sem, ahol hébe-korba összejöhetnének az emberek, pláne tekintetbe véve azt, hogy a gyakorlatban még a városi autonómiának sincs meg a korszerű testülete, és így az előbb említett nemzetiségközi találkozások rendszeresítése fokozottabban indokolt. Valahogy úgy érzem, hogy a népek közötti gondolatfluktuációnak ez a mesterséges eldugaszolása ismét jellemző kolozsvári tünet, amelynek egyik oka nemcsak az, hogy e város eredendően konzervatív és elzárkózó – mint említettük, a magyarok még maguk között is elzárkózók, hogyne volnának elzárkózóak más nemzetiségekkel szemben? – de azért is, mert a brüszk népesítési politi-